

УДК 316.74:37

Т. В. Кушерець – кандидат філософських наук, докторант кафедри філософії філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
О. П. Щотка – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Якість педагогічної освіти в оцінках випускників та їх роботодавців

*Роботу виконано у Центрі якості освіти
НДУ ім. Миколи Гоголя*

Автори статті повідомляють про проведення соціологічного дослідження, метою якого була оцінка якості підготовки вчителів у Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя. У статті розглянуто поєднання методів анкетування та фокус-груп під час опитування випускників та їх роботодавців, проаналізовано отримані результати та окреслено коло подальших дослідницьких проблем, пов'язаних з вивченням якості надання освітніх послуг.

Ключові слова: якість освіти, анкетне опитування, фокус-група, поєднання методів.

Кушерець Т. В., Щотка О. П. Качество педагогического образования в оценках выпускников и их работодателей. Авторы статьи сообщают о проведении социологического исследования, целью которого была оценка качества подготовки учителей в Нежинском государственном университете имени Николая Гоголя. В статье рассмотрены взаимодополнение методов анкетирования и фокус-групп при опросе выпускников и их работодателей, проанализирован круг последующих исследовательских проблем, связанных с изучением качества предоставляемых образовательных услуг.

Ключевые слова: качество образования, анкетный опрос, фокус-группа, взаимодополнение методов.

Kusherets T. V., Shchotka O. P. The Quality of Pedagogical Education in the Estimations of Graduates and Employers. The authors inform about the sociological investigation, the aim of which was the assessment of the quality of teacher training in Nizhyn Gogol State University. The article deals with the combination of methods of using questionnaires and focus groups during surveys of opinions of graduates and their employers. The results of the investigation are analyzed and further field of research, related to the study of educational services quality, is identified.

Key words: educational services quality, methods of using questionnaires, focus groups, the combination of methods.

Постановка наукової проблеми та її значення. Завдання забезпечення якості підготовки випускників вищих навчальних закладів не є новим для вітчизняної освіти. Його розв'язанню, особливо в аспекті якості педагогічної освіти, велику увагу традиційно приділяли у психології та педагогіці вищої школи. Насамперед актуальність звернення до цього питання у теперішній ситуації зумовлена процесами інтеграції української вищої освіти до європейського освітнього простору, пов'язана з проблемою її конкурентоспроможності в нових геополітичних умовах. Водночас інтерес до означених питань обумовлений внутрішньою конкуренцією на ринку освітніх послуг та необхідністю закріплення статусу провінційних вищих навчальних закладів як центрів збереження кращих освітніх традицій та підтримки перспективних молодих вчених і практиків.

Наукова **мета** нашого дослідження полягає в модифікації та удосконаленні існуючих технологій оцінки якості (у тому числі західних) на ґрунті особистісно-діяльнісного підходу, а також у розробці та апробації нового інструментарію для визначення якості освітніх послуг через їх суб'єктивну оцінку випускниками та їх роботодавцями. Практична **мета** дослідження – виявлення наявного рівня якості освітніх послуг, які надають у Ніжинському державному університеті ім. Миколи Гоголя, що, у свою чергу, слугувало б за основу для визначення стратегічних цілей і окремих тактик роботи університетського Центру якості освіти.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Структура дослідження складається із: підготовчого етапу – складання банку даних про випускників університету останніх семи років та розробки необхідного інструментарію; польового етапу – проведення опи-

тування випускників університету 2002–2008 рр. та їх роботодавців; рефлексивного етапу – аналіз отриманих результатів та процедури дослідження, а також проведення обговорення результатів з адміністрацією, викладачами університету та керівниками закладів середньої освіти.

Основним методом дослідження було анкетування. Щодо аналізу останніх досліджень з цього напрямку, то при укладанні анкети врахували досвід подібних опитувань в університеті штату Небраска (США). Для опитування випускників було розроблено анкету з використанням сучасних технологій соціологічних досліджень [2]. Анкета містила три блоки запитань: запитання про цінність змісту окремих навчальних дисциплін для професійної діяльності молодих вчителів, питання про якість їх практичної підготовки, а також питання, що виявляли труднощі у професійній діяльності випускників. Анкета для роботодавців, у свою чергу, містила блок питань для виявлення загального враження про випускників університету, питання про ділові та професійні якості випускників Ніжинського державного університету порівняно з випускниками інших вищих навчальних закладів, а також питання про ступінь сформованості у них необхідних професійних навичок.

Додатковим методом збору інформації стало інтерв'ювання випускників університету, що працюють у школах міста Ніжина та Ніжинського району, а також їхніх роботодавців. Для цього використовували методику фокус-групи й індивідуальне інтерв'ю у тому разі, якщо випускник не міг узяти участь у груповому обговоренні. В основу створення технології фокус-групового опитування було покладено принципи та методику якісного дослідження [1; 3]. Для обговорення на фокус-групі з випускниками (роботодавцями) винесено теми, що з'ясовували рівень загальної задоволеності підготовкою випускника до педагогічної діяльності, задоволеність окремими сторонами цієї підготовки, вивчали суб'єктивно думку респондентів про значимість окремих професійних компетенцій учителя. Особливу увагу на фокус-групах із випускниками приділяли аналізу мотивації їх професійної діяльності, а також виявленню зрілості професійно значущих умінь та навичок способом оцінки за допомогою методу критичних інцидентів. Унаслідок використання зазначеного методу зібрано банк критичних професійних ситуацій (96 ситуацій), що демонструють професійний успіх і зони труднощів у діяльності вчителів-початківців.

Опишемо характеристики вибірки. Опитано всіх випускників НДУ ім. М. Гоголя, що завершили навчання на педагогічних спеціальностях історико-юридичного факультету та факультету іноземних мов не раніше 2002 р. та працюють зараз у Чернігівській області, а також їхніх роботодавців (директори, завучі шкіл). Усього було розіслано 252 листи за офіційно наданими районними та міськими відділами освіти адресами. З них 53 анкети – випускникам історико-юридичного факультету, 73 анкети – випускникам факультету іноземних мов і 126 анкет їхнім роботодавцям. Респонденти повернули 79 анкет, що становить 31,4 % від числа відправлених і відповідає нормам світової практики проведення поштових опитувань.

При телефонному опитуванні на інтерв'ю зголосилися 22 із 25 запрошених молодих спеціалістів. Шестеро респондентів опитано в режимі індивідуального інтерв'ю. У двох спланованих фокус-групах взяла участь рівна кількість випускників зазначених факультетів (8+8). Молодим спеціалістам було запропоновано такі теми для обговорення:

1. Наскільки Ви задоволені роботою сьогодні?
2. Як Ви оцінюєте якість підготовки, отриманої під час навчання в університеті, до роботи в школі?
3. Яким, на Ваш погляд, має бути випускник, щоб він успішно справлявся з роботою вчителя?
4. Які зміни в освітньому процесі могли б поліпшити якість підготовки випускників до роботи у школі?
5. Якої допомоги очікує вчитель-початківець від університету?

Також у фокус-груповому форматі було опитано 15 керівників шкіл та відділів освіти. Під час інтерв'ю проводили аудіозапис із подальшим його розшифруванням.

Отже, загальна вибірка становила 116 респондентів. Автори дослідження погоджуються з тим, що вибірка може мати відхилення від репрезентативної, оскільки активні учасники дослідження могли відрізнятися від інших більшою лояльністю до університету, бути краще підготовленими до професійної діяльності, але така гіпотеза потребує подальшої перевірки.

Опитування виявило високий загальний рівень задоволеності якістю підготовки до професійної діяльності як серед випускників, так і їхніх роботодавців. Зауваження й побажання випускників

університету та роботодавців стосуються переважно удосконалення практичної сторони підготовки (викладання профільних методик, педагогіки та психології, організації та змісту педагогічної практики). Роботодавці виявилися дещо більш критично налаштованими в оцінках якості підготовки, ніж випускники, про що засвідчили дані отриманих порівняльних таблиць.

Зміст більшості предметів, що вивчали в університеті, випускники визнають як значимий для успішної роботи за фахом. Лише три предмети випускники різних факультетів вважають непотрібними чи малокорисними. Рангові місця загальних дисциплін психолого-педагогічного циклу не збігаються, що обумовлено, скоріше за все, якістю їх викладання, місцем у навчальному плані, формою підсумкового контролю з цих дисциплін. Такі дані дозволили зробити висновок:

1) про достатньо гармонійну структуру наявних навчальних планів;

2) про необхідність використання такої методики опитування, де цінність змісту й особливості викладання виступатимуть як незалежні змінні.

З допомогою самооцінки сформованості вмінь та навичок, які необхідні для успішної роботи за фахом, виявлено критичні оцінки таких навичок, як володіння сучасними комп'ютерними технологіями, володіння іноземними мовами, навички організації та управління класним колективом, робота з дітьми «групи ризику». Найкраще оцінюють студенти сформованість предметно-методичних умінь (предметні знання, вміння конструювати урок, підбирати адекватні методики тощо). Непряма процедура виявлення сформованості педагогічних компетенцій у випускників методом критичних інцидентів в основному підтвердила результати самооцінки випускників. Проаналізовано 98 ситуацій, серед яких 48 демонструють успішну поведінку молодого спеціаліста і 48, навпаки, ілюструють його професійний неуспіх (решта виявилась нейтральною). Під час аналізу критичних ситуацій із практики було виявлено, що найбільшу вразливість колишні студенти демонструють у ситуаціях комунікації (в усіх системах) і при виборі індивідуально орієнтованих стратегій навчального та виховного впливу. Зазначено такі сформовані навички та вміння:

1) володіння змістом предмета та методами навчання;

2) пробудження в учнів інтересу до вивчення предмета;

3) створення ситуації успіху в слабких учнів;

4) досягнення згуртованості класного колективу;

5) здійснення науково-пошукової діяльності;

6) вміння здобувати нові предметні знання;

7) здійснення індивідуального підходу до процесу виховання.

Серед несформованих навичок та вмінь були такі:

1) вміння розв'язувати конфлікти;

2) відстоювати власну професійну позицію;

3) встановлювати контакти з різними дітьми та їх батьками;

4) підтримувати дисципліну в класі під час уроку;

5) зберігати емоційну стійкість у напружених ситуаціях спілкування;

6) здійснювати ефективний виховний вплив на учнів з «групи ризику»;

7) регулярна практика самоаналізу досягнень та ускладнень у роботі.

Відповіді на відкриті запитання III блоку анкети виявили труднощі, з якими стикаються випускники у своїй практичній діяльності. Їх можна поділити на три групи та здійснити рейтинг за кількістю згадувань. До першої групи слід віднести «матеріальні» труднощі, пов'язані з методичним забезпеченням навчального процесу школярів. До другої групи – «психолого-комунікативно-педагогічні» труднощі, такі як відсутність мотивації до навчання у значної частини учнів, робота з проблемними дітьми, навички формування учнівського колективу. До третьої групи належать «предметно-методичні» проблеми, серед яких переважають власне методичні. Вагомими виявилися «психолого-комунікативно-педагогічні» та «предметно-методичні» труднощі, які слід враховувати при вдосконаленні системи навчання в Ніжинському державному університеті ім. М. Гоголя.

Отримані факти було співставлено з оцінками роботодавців. Вони відзначають загалом добру теоретичну та практичну підготовку випускників, особливо факультету іноземних мов. Роботодавці, як і випускники, бачать головну проблему в недостатній сформованості навичок управління класним колективом та комунікації з дітьми. Але водночас виявлено низку суперечностей та невідповідностей. Так, на відміну від випускників, роботодавці у першу чергу відзначають проблеми у роботі з документами, а також нестачу професійної мотивації молодих фахівців. Водночас дослідження

випускників показує, що адміністрація шкіл є головним джерелом зниження їх професійної мотивації під час адаптації (беззмисловні завдання, бюрократичні звіти, дріб'язковий контроль, рольове перевантаження, конфлікти). Основними демотиваторами професійної діяльності молодих вчителів виявилися зовнішні чинники матеріального характеру, зокрема, низький рівень заробітної плати, а також організація діяльності та професійного спілкування адміністрацією шкіл, напруження у вчительському колективі, велика завантаженість роботою, відсутність контакту з батьками учнів. Натомість провідними виявилися мотиви, пов'язані зі змістом самої роботи вчителя, соціальної відповідальності, саморозвитку, організаційної лояльності, успіху й комфорту.

Отримані результати стали предметом обговорення з адміністрацією та викладачами університету, а також з адміністраторами закладів освіти Чернігівської області під час круглого столу. Результатом став проект спільно реалізованих ВНЗ та закладами середньої освіти завдань з підвищення професійної майстерності початківця.

Додаткове опитування викладачів після проведення основного дослідження виявило високий рівень їх готовності до внесення коректив до навчальних програм, орієнтуючись на зауваження і роботодавців, і випускників. При цьому квота довіри випускникам дещо вища, ніж роботодавцям.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Апробація цієї технології дає змогу зробити декілька висновків щодо її ефективності:

1) на пілотажному етапі закономірним є виникнення «ефекту лояльної вибірки», який, виходячи з аналізу зарубіжного досвіду, буде знижуватися при повторному опитуванні випускників та роботодавців;

2) кількісні методи оцінювання доцільно доповнювати якісними, тобто застосовувати так звані «змішані методи дослідження» [3, 23], оскільки у процесі персонального контакту з випускниками і роботодавцями виникає можливість уточнити природу проблем і суперечностей, що виявлені при анкетуванні;

3) фокус-групове обговорення критичних інцидентів з практики педагогічної діяльності дає змогу створити банк ситуацій, які в подальшому можна використати в навчальному процесі як «учбові кейси»;

4) деякі виявлені та виправлені змістовні і процедурні прорахунки в анкеті та топік-гайді в подальшому можуть значно підвищити ефективність технології опитування випускників і роботодавців;

5) встановлено більш високу готовність до налагодження зворотного зв'язку у випускників університету порівняно з роботодавцями, а також більш високу референтність думки випускників порівняно з роботодавцями для викладачів університету;

6) доведено практичну цінність отриманих фактів, які можуть слугувати основою для внесення коректив в освітні стандарти, зміст, форми і методи викладання тих дисциплін, від яких залежить формування головних педагогічних компетенцій, а також для визначення точок співпраці університету й школи у питаннях адаптації й розвитку молодих фахівців.

Список використаної літератури

1. Белановский С. А. Метод фокус-групп [Текст] / С. А. Белановский. – М. : Изд-во «Магистр», 1996. – 272 с.
2. Панина Н. В. Технология социологического исследования [Текст] / Н. В. Панина. – Киев : ИСНАУ, 2001 – 277 с.
3. Улановский А. М. Качественные исследования: подходы, стратегии, методы [Текст] / А. М. Улановский // Психологический журнал. – 2009. – Т. 30. – № 2. – С. 18–28.